

HÖGSTA DOMSTOLENS BESLUT

meddelad i Stockholm den 4 juli 2006

Mål nr

B 4823-04

KLAGANDE

Riksåklagaren
Box 5553
114 85 Stockholm

MOTPART

IJ

SAKEN

Bilbältesförseelse

ÖVERKLAGADE AVGÖRANDET

Hovrätten för Västra Sveriges dom den 28 oktober 2004 i mål B 1121-04

HÖGSTA DOMSTOLENS AVGÖRANDE

Högsta domstolen förklarar att hovrättens dom inte bör undanröjas på den grunden att hovrätten självmant borde ha kallat vittnet EM till huvudförhandlingen eller borde ha bedrivit ytterligare processledning.

Högsta domstolen meddelar inte prövningstillstånd beträffande de i målet vilandeförklarade delarna. Hovrättens dom står därmed fast.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

Riksåklagaren har yrkat att Högsta domstolen undanröjer hovrättens dom och återförvisar målet till hovrätten för erforderlig handläggning eller, i andra hand, ändrar domen och dömer IJ för bilbältesförseelse.

Högsta domstolen har meddelat prövningstillstånd beträffande frågan om hovrättens dom bör undanröjas på den grunden att hovrätten självmant borde ha kallat vittnet EM till huvudförhandlingen eller borde ha bedrivit ytterligare processledning. Frågan om prövningstillstånd i målet i övrigt har förklarats vilande.

Hovrätten har inkommit med yttrande.

IJ har inte låtit sig avhöra.

SKÄL

Åklagaren åtalade IJ för bilbältesförseelse. Vid huvudförhandlingen i tingsrätten hördes – förutom IJ – på åklagarens begäran den polisassistent som rapporterat förseelsen och på IJs begäran EM, som var passagerare i bilen. Tingsrätten fann inte tillförlitligen utrett att IJ hade gjort sig skyldig till bilbältesförseelse och ogillade således åtalet.

I överklagandet till hovrätten yrkade åklagaren bifall till åtalet. Åklagaren åberopade samma bevisning som vid tingsrätten och begärde att polisvittnet skulle höras på nytt. Inte någon av parterna åberopade omförhör med vittnet EM.

Hovrätten fastställde tingsrättens domslut. Av domskälen framgår att hovrätten ansåg att avgörandet i hovrätten berodde på tilltron till vittnet EMs uppgifter. Eftersom hon inte hörts på nytt fann hovrätten att tingsrättens dom jämligt 51 kap. 23 § rättegångsbalken fick ändras endast om det förelåg synnerliga skäl för att värdet av EMs vittnesmål var ett annat än tingsrätten hade antagit. Några synnerliga skäl fann hovrätten inte vara för handen.

Enligt riksåklagaren har hovrätten förfarit felaktigt i det att den inte självmant kallade EM till huvudförhandlingen. I vart fall borde hovrätten, enligt riksåklagaren, ha utövat materiell processledning och uppmärksammat åklagaren på att IJ inte åberopat omhörande av sitt vittne och att ett sådant omhörande utgjorde en förutsättning för att överklagandet skulle kunna bifallas.

Hovrätten har i sitt yttrande till Högsta domstolen anført att rätten diskuterade den processuella situationen inför huvudförhandlingen och kom fram till att kravet på en opartisk rättegång innebar att domstolen i princip inte bör vägleda åklagaren till nackdel för den enskilde och att det inte fanns skäl att ex officio kalla EM.

Den fråga som nu skall prövas är om hovrättens dom bör undanröjas på grund av att hovrätten inte antingen självmant kallat vittnet EM till huvudförhandlingen i hovrätten eller genom materiell processledning

uppmärksammat åklagaren på betydelsen av att något omhörande av EM inte åberopats i hovrätten.

Enligt 55 kap. 15 § andra stycket rättegångsbalken gäller för Högsta domstolen vad som sägs i 51 kap. 26–29 §§ om undanröjande av tingsrätts dom och återförvisning i fråga om lägre rätts dom. När fråga är om andra fel i rättegången än som avses i 26 eller 27 § är en förutsättning för undanröjande enligt den ordalydelse som 28 § har att felet kan antas ha inverkat på målets utgång och inte utan väsentlig olägenhet kan avhjälpas i högre rätt. Något krav på att fråga varit om ett grovt rättegångsfel (jfr 59 kap. 1 § 4) ställs däremot inte upp.

För det fall att Högsta domstolen skulle finna att hovrättens handläggning innefattar ett rättegångsfel på sådan grund som anges i beslutet om prövningstillstånd skulle ett avhjälpande av felet här, mot bakgrund av Högsta domstolens ställning som prejudikatsinstans, uppenbarligen få anses innefatta en väsentlig olägenhet. Såvitt gäller återförvisning från Högsta domstolen kan inte heller något absolut krav på att felet inverkat på målets utgång ställas upp. Undanröjande och återförvisning av ett mål bör oberoende härav kunna beslutas om det är påkallat för att åstadkomma en tillfredställande handläggning (jfr NJA 1989 s. 646). Så får anses vara fallet i detta mål i den mån som hovrättens handläggning i den del som nu är föremål för prövning kan anses ha innefattat ett rättegångsfel. Det avgörande för om hovrättens dom bör undanröjas är alltså om handläggningen innefattat ett rättegångsfel helt oberoende av om detta också kan antas ha inverkat på målets utgång.

Rättegångsbalkens regler om domstols handläggning av mål lämnar i allmänhet ett betydande utrymme för olika handlingsalternativ utan att något av dessa kan sägas innefatta något rättegångsfel. Detta utesluter inte att vissa av olika möjliga handlingsalternativ kan framstå som lämpligare än andra. Att en viss handläggning från den synpunkten kan framstå som mindre lämplig innebär således inte att den också innefattat ett fel i rättegången. För att detta skall kunna anses vara fallet krävs att domstolen åsidosatt något som är att anse som ett uttryckligt åliggande eller en grundläggande princip enligt det processuella regelsystemet.

Såvitt gäller bevisningen i ett mål framgår av 35 kap. 6 § rättegångsbalken att det primärt ankommer på parterna att sörja för denna. En skyldighet som i det hänseendet åvilar rätten är att i enlighet med 7 § i samma kapitel se till att sådan bevisning som är utan betydelse, som inte erfordras eller som uppenbart skulle bli utan verkan inte tillåts. Av 6 § framgår emellertid att rätten, om det finnes erforderligt, själv måste få föranstalta om att ta upp bevisning som inte åberopats av någon part. Det får dock anses uppenbart att denna möjlighet endast under mycket speciella förhållanden också kan anses innefatta en skyldighet.

När det gäller förnyad bevisupptagning i hovrätten av muntlig bevisning som tagits upp i tingsrätten gäller enligt 35 kap. 13 § andra stycket rättegångsbalken att beviset endast behöver tas upp på nytt om hovrätten finner detta vara av betydelse för utredningen. Bestämmelsen, som ändrades år 1989, innebär att hovrätten i det fall att någon av parterna begär en förnyad bevisupptagning skall göra en självständig prövning av om det föreligger något behov av en sådan. Frågan i detta mål är om bestämmelsen

härutöver kan anses innefatta en skyldighet att förordna om förnyad bevisupptagning utan att detta begärts av någon av parterna.

Som framgår av hovrättens dom har hovrätten i förevarande fall ansett sig till följd av bestämmelsen i 51 kap. 23 § rättegångsbalken vara förhindrad att ändra tingsrättens dom utan ett förnyat förhör med vittnet EM i hovrätten. Detta utgör givetvis ett starkt skäl för att beviset bort tas upp på nytt. Av de bestämmelser som nyss redovisats följer också att det i detta fall skulle varit möjligt för hovrätten att förordna om förnyad bevisupptagning trots att något yrkande om sådan inte framställts och detta även utan att hovrätten först hört parterna i frågan. Detta innebär emellertid inte att det också förelegat en skyldighet att förordna om förnyad bevisupptagning.

Det kan diskuteras om och i så fall under vilka förutsättningar en sådan skyldighet kan anses föreligga. I sådana situationer då det av vad parten anfört i sitt överklagande och omständigheterna i övrigt finns anledning att anta att värdet av viss muntlig bevisning är annat än vad tingsrätten funnit kan en sådan skyldighet föreligga (jfr NJA 1969 s. 45 I). Så kan exempelvis vara fallet om en part åberopat ny bevisning som är ägnad att påverka bedömningen av bevisstyrkan av en tilltrosbevisning eller på annat sätt uttryckligen argumenterat mot den tilltro som tingsrätten fäst vid viss bevisning. Av betydelse kan också partsställningen vara liksom karaktären på det mål som bevisningen avser (jfr SOU 1938:44 s. 386).

I förevarande fall har åklagaren såvitt framkommit inte i hovrätten anfört några omständigheter som i sig gett anledning att anta att värdet av vittnesbevisningen skulle vara annorlunda än vad tingsrätten funnit. Det måste också kunna förutsättas att åklagare har tillräckliga kunskaper för att vid ett

överklagande av en frikännande dom på eget ansvar bedöma behovet av bevisning i hovrätten för att kunna vinna framgång med sin talan. Målet har inte heller varit av så komplicerad art eller avsett brott av ett sådant allvar att detta kunnat föranleda hovrätten att särskilt överväga bevisfrågorna i målet. Att hovrätten inte självmant kallat vittnet EM till huvudförhandlingen har således inte utgjort något rättegångsfel.

Frågan är då om hovrätten, trots att det inte förelegat någon skyldighet att självmant kalla vittnet EM, i vart fall genom ytterligare materiell processledning bort uppmärksamma åklagaren på betydelsen av att något omhörande av henne inte åberopats i hovrätten. Vad som talar för att så bort ske är främst att en huvudförhandling utan ett sådant omförhör framstått som meningslös, om förutsättningar saknades för en ändring av tingsrättens dom. Det finns därför goda skäl som talar för att åklagarens underlåtenhet att påkalla ett sådant förhör berott på ett förbiseende. Det får också anses stå klart att hovrätten utan att därför göra sig skyldig till något rättegångsfel haft möjlighet att på lämpligt sätt ta upp frågan om bevisningen i hovrätten med parterna. Det kan emellertid inte anses ha ålegat hovrätten att genom materiell processledning uppmärksamma åklagaren på betydelsen av ett omhörande. Inte heller hovrättens underlåtenhet att bedriva ytterligare processledning har således utgjort något rättegångsfel.

Då det inte finns anledning att undanröja hovrättens dom på någon av de grunder som anges i beslutet om prövningstillstånd skall den i detta beslut angivna frågan besvaras nekande. Det saknas under sådana förhållanden skäl för att meddela prövningstillstånd beträffande målet i övrigt.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Munck, Regner, Victor (referent),
Håstad och Lindeblad
Föredragande revisionssekreterare: Lilja